

*Лариса Татарінова,
старша наукова співробітниця
відділу моніторингу засобів масової інформації
Книжкової палати України,
e-mail: larysa@i.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7950-7773>*

Моделі державної підтримки сфери книговидавництва у країнах Європи

У статті розглянуто системи, форми та способи державної підтримки книговидавничої галузі, притаманні європейським країнам.

Проаналізовано різні підходи європейських держав до підтримки видання літератури по всьому книговидавничому ланцюжку: від початку створення — через надання субсидій автору, допомоги виробникам, видавництвам і пов'язаних із ними підприємствам і книгорозповсюджувачам, до підтримки кінцевого споживача — читача.

Досліджено три базові моделі загальноєвропейської підтримки книговидання: англійську, шведську та французьку, описані у праці М.-О. Баруха. Окрім того, розглянуто три моделі підтримки цільових груп: орієнтованої на читача, на письменника та на підтримку реконструкції, а також моделі й особливості функціонування книготорговельної галузі у Великій Британії, Франції та ФРН.

Підсумовано, що впровадження в Україні однієї з моделей державної підтримки книговидавництва, які діють в Європі, має надати потужний імпульс для відновлення та подальшого розвитку вітчизняної книговидавничої галузі.

Ключові слова: *видавництво; книговидання; книгорозповсюдження; модель державної підтримки книговидання; цінова політика; ПДВ; фіксована ціна; авторське право; книговидавничий ланцюжок; експорт книг; книжкові ярмарки; літературні премії; державна підтримка бібліотек; проблеми читання*

Постановка проблеми. Державна підтримка в галузі книговидавництва — це застосування відповідних законів, стандартів, заходів, що структурують і підтримують книговидавничу діяльність у країні. Урядова допомога, націлена на зміцнення книжкового сектору, має сприяти розвитку підприємницької діяльності, місцевого виробництва, розповсюдженню книг і наданню доступу до них громадянам через упровадження відповідних регуляторних та податкових заходів, збільшення читальних місць (зокрема, публічних бібліотек) тощо. Аналіз особливостей функціонування різних моделей державної політики у книговидавничій сфері має виявити переваги кожної з них для можливого застосування у країнах так званої кризи та відбудови, зокрема в Україні.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідження базується на фундаментальній праці М.-О. Баруха, який визначив три основні моделі допомоги держави видавничому процесові [1].

З плином часу, зміною політичного й економічного стану держав (мається на увазі об'єднання країн в ЄС, приєднання до Європейського Союзу колишніх країн соціалістичного табору) та приведення до єдиного знаменника (гармонізація в термінах ЄС) законодавства різних країн у галузі книговидання виникли нові моделі державного регулювання, що знайшло відображення

у статтях Ж. Річарда, Ф. Барб'є, Ж. Мішона, Ж.-Й. Мольєра [2—4].

Інформаційною базою дослідження слугували статистичні матеріали та доповіді Міжнародної асоціації видавців (IPA), звіти дослідницького ресурсу Statista, матеріали наукових конференцій, попередні дослідження авторки [5—7], довідкова та реферативна література з порушеної проблематики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Книговидавництво — одна з найкреативніших галузей економіки Європи. Культурна політика європейських держав базується на підтримці креативних економік, зокрема на загальноєвропейській підтримці книговидання та державній підтримці цієї галузі окремими країнами на законодавчому рівні. Книговидавництво — це не тільки імідж держави, а й вельми прибутковий бізнес. Загальну ринкову вартість видавничого сектору європейських країн оцінюють у 36—38 млрд євро, а серед 27 країн — членів ЄС лише Фінляндія та Нідерланди вважають видавничу галузь збитковою. Процес створення та випуску у світ книг передбачає залучення великої кількості працівників, зокрема згідно із загальним звітом Федерації європейських видавців (FEP) за 2022 р. у книговидавничому ланцюжку працювало понад 0,5 млн осіб.

Європейська видавнича галузь доволі багата та різноманітна, показник щорічного випуску книг сягає понад 575 тис. назв.

У різних країнах на національному рівні пріоритетними є різні сфери книговидавництва, наприклад, уряд Албанії активно підтримує розвиток бібліотек, уряд Словенії найважливішим вважає розвиток дитячого читання, а уряд Болгарії зосереджений на впровадженні законів про авторське право та дотриманні правил копіювання. Для України це проблема експорту та імпорту книг.

Загальноєвропейська підтримка книговидавництва охоплює три головні моделі: англійську, шведську та французьку, які дослідив М.-О. Барух [1].

Для англійської моделі характерні відсутність фіксованої ціни, яку до 1995 р. у Великій Британії регулювала угода Net Book [5], нульова ставка ПДВ [6] і право публічної позики, котру надають автору на створення, видання та розповсюдження книги. Саме завдяки позиції забезпечуються постійна робота системи книгопостачання, комерційна життєздатність виданої книги та стабільний дохід авторів.

У шведській моделі не застосовували систему фіксованих цін, донедавна була висока ставка ПДВ на книги [6], її вирізняє доволі значний обсяг державних субсидій на всьому ланцюжку книговидавничого процесу. Як і у Великій Британії, шведський уряд надавав державну підтримку бібліотекам, що забезпечувало громадянам широкий доступ до читання. Зі вступом Швеції до Європейського Союзу систему державної підтримки видавничої галузі було певною мірою адаптовано заради гармонізації із законодавством ЄС.

Найбільш вдалими дослідники й практики вважають поєднання англійської та шведської моделей державної підтримки книговидавництва [2].

У французькій моделі застосовують фіксовану ціну, знижку ПДВ на паперові й електронні книги до 5,5%, а також реалізують політику субсидій на всіх рівнях ланцюжка книговидавництва, не надаючи переваги жодному сектору. Франція менше, ніж Велика Британія та Швеція, підтримує бібліотеки, зокрема ПДВ для них становить 9%.

Різні держави також спрямовують свою підтримку на різні групи громадян. Так, дослідження Centre Régional des Lettres of Languedoc-Roussillon (CRL, 1997 р.) [5], проведене у 20 європейських країнах, виявило, що загалом використовують три моделі підтримки цільових груп: орієнтованої на читача, на письменника та на заходи з реконструкції.

У державах, де підтримку книговидавництва орієнтовано на читача, увагу зосереджують на допомозі бібліотечним мережам і використанні регуляторних інструментів на всьому видавничому ланцюжку. Водночас у цій моделі автора не розглядають як здобувача будь-якої підтримки.

У другій моделі, зорієнтованій на письменника, держава бере участь у видавничому процесі на середньому рівні (видавці, книгарні, перекладачі), виділяючи цільові кошти на випуск певної книги. Ця модель вважається меценатською й використовується переважно у країнах Латинської Америки.

Третя модель, яку називають моделлю кризи та відбудови, поширена в колишніх радянських республіках, зокрема й в Україні, та у країнах, економіки яких були залежними від СРСР. На сході Європи з кінця 1980 р. відбувся розпад попередньої галузевої структури та інституцій на кшталт спілок письменників, міністерств і видавництв, орієнтованих на державу. Вони не могли швидко адаптуватися до змін в економіці та соціальній сфері. На видавничу галузь цих країн впливали моделі, характерні для США та Великої Британії, з одного боку, та ЄС і Франції — з іншого. Відомо, що розвиток української книговидавничої справи також суттєво гальмувала навала російськомовного контрафакту. Держави колишнього Радянського Союзу, окрім країн Балтії, продовжували перебувати під тиском російської політики у цій галузі [5].

У системі книготоргівлі також можемо констатувати наявність різних підходів до її організації у таких країнах, як Велика Британія, Франція та Німеччина.

Зокрема, сучасну модель книготоргівлі у Великій Британії розбудовували навколо системи, що історично склалася ще від середини XVII ст. Держава передала свої економічні та поліцейські функції приватним компаніям, що стало вагомим чинником розвитку поліграфічно-книготорговельної галузі. Майже вся видавнича промисловість концентрувалася навколо столиці. Для розповсюдження книжкової продукції було створено розгалужену транспортну мережу, зокрема для продажу літератури всередині країни послідовно розбудовували поштову службу, для виходу на європейські ринки — залізничний транспорт, морськими шляхами доправляли книги в британські колонії. Дослідники зауважують, що колоніальні департаменти великих видавничих фірм до кінця позаминулого століття були ключовими джерелами доходу. У Великій Британії книги розглядали насамперед як комерційний

продукт, який мало чим відрізнявся від інших промислових товарів. Допомогу британського уряду видавничій справі зосереджено на підтримці експорту, що фінансується як державою, галузевими асоціаціями, так і комерційними неурядовими організаціями [8; 7, с. 108—124].

Схеми, що їх практикує німецька книготорівля й виходять в межах країни та за кордоном, мають давні коріння й тісно пов'язані із системою *Tauschhandel* (торговий обмін) і системою знижок, які традиційно пропонують на ярмарках у Франкфурті-на-Майні та Лейпцизі. Система *Tauschhandel* передбачає як обмін ідеями щодо виробництва книжок, так і власне обмін книжками. Німці завжди вважали, що книга — це і знання, і спосіб їх передавання. У цій моделі книгу розглядають передусім як культурну цінність, а відтак як товар [3].

Французьку модель зосереджено на наслідуванні класики. Міжгалузеві відносини у видавничій справі виникли ще в часи, коли свої твори друкували Монтеск'є, Вольтер, Дідро та Руссо. Класичний зразок вважали головним для видавничої справи, а книги, опубліковані провідними паризькими видавництвами, розглядали як апогей інтелектуального визнання нації. Втрата Францією у XIX ст. мовного панування зумовила бажання донести вишукані твори французької літератури до якнайширшої аудиторії світу. Елітні паризькі видавництва, які дотримувалися правил класичного видання та елітарного погляду на літературу й не впроваджували технологічних змін, не витримали конкуренції. Водночас "Ашетт" (*Hachette*), "Лярусс" (*Larousse*), "Галлімар" (*Gallimard*) провели реформи, скорегували видавничу політику в бік *la nouau dur de son action* (сучасної літератури), вижили та процвітають завдяки демократизації ринку. Неабияку роль у цьому процесі відіграла національна літературна премія Гонкур, започаткована ще 1903 р.

Література для французів — предмет вишуканого задоволення. Книговидання сприймають як насолоду творчим процесом. На думку дослідників, більше прибутків французьким видавництвам мав би принести випуск у світ підручників чи довідкової літератури, але книговидання у Франції — це *desire* (задоволення) — справа нації загалом, тому галузь має дуже потужну державну підтримку [7, с. 26—31].

Ці три моделі доволі різні, але демонструють паралельні погляди на те, як функціонують європейські видавництва та книгорозповсюджувальні мережі. З одного боку, є автори, які формують культурні цінності суспільства, а отже

потребують підтримки, щоб продовжувати працювати для його подальшого розвитку. Навіть якщо виробництво та розповсюдження книги не матимуть комерційного успіху, літератори створюють суспільно значущий продукт. Їх підтримують шляхом надання стипендій, зниження податків або опосередковано — через допомогу видавцям, перекладачам, фінансове стимулювання бібліотек, що в підсумку дає письменникам змогу повернути дохід від роялті або авторського права. З іншого боку, є читачі, бібліотеки, кінцеві користувачі, які за ліберальних економічних умов дають зрозуміти економічними важелями, чи певний продукт вартий підтримки. Лише ті твори, які здатні вижити та знайти свого читача в суворих комерційних умовах ринкової економіки, гідні фінансування. З огляду на ці умови підтримка, здавалося б, суперечить вимогам ринку, що має працювати без будь-якої державної допомоги. Проте, наприклад, зменшення податків дає змогу книжковій мережі функціонувати ефективно та успішно. Тоді розвиваються інноваційні технології, що допомагають збільшити прибутки від публікації контенту.

Є позиція, здебільшого поширена у скандинавських країнах, що уряди повинні підтримувати та розширювати доступ до книг через субсидії, які роблять видання доступними для різноманітних верств населення, незалежно від того, чи є такі проєкти комерційно життєздатними. Ця модель сфокусована на діяльності бібліотек, які забезпечують недорогий або взагалі безоплатний доступ до книг, та унеможливує видання літератури аморального чи пропагандистського змісту.

Книговиданню надають підтримку на державному рівні, аби спростити надходження коштів від читачів до авторів і видавців через розроблення правової фіскальної політики, запровадження фінансових заходів, що сприяли б ефективному функціонуванню вільного ринку публікацій.

Підтримуючи маркетингову діяльність у сфері видавництва, зокрема за кордоном, на книжкових ярмарках, виставках, експортних ринках, держава здатна розв'язати щонайменше два завдання: поширювати знання про країну у світі та поглиблювати комерційну діяльність на зовнішніх ринках.

Дискусію щодо недоліків і переваг фіксованої ціни зосереджено на таких проблемах: чи приносить вільне ціноутворення користь споживачеві, чи, навпаки, обмежує вибір покупця та різноманіття запропонованих видань; чи впливає фіксація цін на конкурентоспроможність не-

ликих видавництв і книгорозповсюджувачів, що, зі свого боку, негативно позначається на розмаїтті та якості культурного життя [5].

В Європі, особливо у Великій Британії, тривають дебати щодо гармонізації ПДВ на книги. Дані ІРА свідчать про велику варіацію ставок податку, але всі члени ЄС розуміють, що знижена ставка ПДВ на книги є дуже важливою державною ініціативою з підтримки книговидання, хоча, як вважають дослідники, подальше зниження — майже до 0 — не приведе до значного зростання обсягів роздрібного продажу літератури. Водночас підвищення ставки ПДВ, безумовно, вплине на зниження рівня продажів, принаймні в короткостроковій перспективі.

Підтримка бібліотек на державному та локальному рівнях здійснюється, зокрема, через закупівлю книг місцевого виробництва, що приносить додаткові прибутки регіональним видавцям. Держава надає субсидії на діяльність у книжковій мережі, яка без дотацій може виявитися нерентабельною. Ця допомога дає змогу зробити доступними книжки, які за інших умов не були б опублікованими, зокрема поезії, переклади, а також підтримати письменників, ілюстраторів та інших митців, залучених до видавничої діяльності.

Бібліотеки традиційно були одними з основних учасників ланцюжка постачання книг. У деяких країнах уряд виділяв фінансування, щоб підтримати місцеву видавничу промисловість у малонаселених районах і регіонах або забезпечити випуск видань мовою корінного населення. Зокрема, уряд Норвегії дбає про придбання 1000 примірників кожного видання норвезькою мовою. У Хорватії уряд фінансує купівлю 50—200 примірників книг мовами національних меншин, що стимулює місцеве виробництво. Водночас цей вид субсидій підтримує здебільшого виробництво, а не попит на книги й не здатний вплинути на підвищення рентабельності видавничих підприємств.

Щодо бібліотек, котрі, як вважають в Європейському Союзі, "відіграють ключову роль у демократичному, соціальному, культурному та освітньому ландшафті Європи на всіх рівнях як шлюзи й транслятори культурних творів, навичок і європейських цінностей" [9], нещодавно було прийнято робочий план на 2023—2026 рр., схвалений міністрами культури країн ЄС. Ініціатива передбачає створення нової групи публічних бібліотек, що має розпочати роботу 2024 р. Група досліджуватиме та конструюватиме майбутній простір публічних бібліотек і визначатиме шляхи збільшення кількості відвідувачів.

Популяризація читання в Європі є загальною діяльністю, яку спонсорують мистецькі організації на місцевому та національному рівнях, але наявні різні підходи до реалізації цих завдань. Як приклад, святкування Всесвітнього дня книги. Датою символічно обрано 23 квітня, адже в цей день народилися чи померли багато письменників, наприклад М. Сервантес, В. Шекспір, М. Дрюон, В. Вордсворт, Х. Лакснес, Дж. Пла, Г. Тютюнник. Свято пов'язано з давньою каталонською традицією дарувати троянду на День Святого Георгія (St. Jordi). У 1926 р. книготорговці використали цей день, щоб до подарунка квітів додати й книгу.

У 1995 р. Генеральна конференція ЮНЕСКО заснувала Всесвітній день книги і авторського права, який щорічно відзначають від 1996-го. У більшості країн Європи у цей день заведено дарувати книги. Найбільшим став внесок членів Асоціації видавців Швеції 1996 р., що пожертвували для подарунків 55 тис. книг. З них понад 12 тис. видань призначалося дитячим садочкам: за спонсорської підтримки поштової служби малюкам відправили посилки із 4—5 книгами. До Всесвітнього дня книги багато видавців пропонують купони, знижки, рекламу тощо, а також обирають 23 квітня днем випуску нових книг [7, с. 187—199].

Підтримка мови меншин. Англійська мова нині є універсальною, нею розмовляють понад 2 млрд осіб у світі. У книговидавництві також переважає англійська, що суттєво впливає на діяльність видавців європейських країн. Якщо йдеться про продаж книжок, то очевидно, що англійська література має неабияку перевагу й становить найбільший сегмент ринку. На цьому тлі випуск неанглійських видань (як приклад, у Шотландії та Ірландії, які використовують англійську мову, але запекло борються за збереження власної культурної ідентичності та мови) потребує державної допомоги та впровадження різноманітних форм сприяння життєздатності книги. У Франції також діє урядова схема підтримки мов корінного населення (бретонська, каталонська, корсиканська). Проте багато читачів країн Європи не мають доступу до багатства та розмаїття європейської літератури. Причина цього — географічна та мовна фрагментація ринку.

Книжковий сектор прискорив цифровий перехід, щоб відповідати сучасним потребам споживачів, охопити ширшу читацьку аудиторію та зробити доступнішою європейську літературу. Неабияку роль у цьому процесі відіграють переклади. Літературу багатьох європейських країн можна і треба перекладати мовами, які становлять її ландшафт.

Зокрема, Інформаційний центр фінської літератури сприяв перекладам книг усіма національними мовами Фінляндії (фінською, шведською та саамською) англійською. Насамперед було перекладено твори, покликані ознайомлювати з Фінляндією, а також ті, що мають літературну цінність. Британський уряд більше не надає грантів на переклади, але підтримує діяльність організацій і невеликих компаній, що здійснюють літературні переклади англійською. Німецький Інститут Гете зазвичай спрямовує кошти на переклади французькою, англійською та іспанською мовами.

Окрім субсидій видавцям перекладів, стипендії надають і перекладачам. Країни, що мають розвинену книговидавничу галузь, використовують субсидії на переклад як засіб збереження мовного різноманіття в основній європейській культурній групі.

Експорт книг є вагомою частиною державної підтримки книговидавництва. Допомогу експортерам здебільшого надають окремі міністерства, як-от Міністерство промисловості, що опікується Асоціацією видавців Великої Британії, або Міністерство культури, як у Франції (France Edition/BIEF), або Міністерство закордонних справ, або відділи туризму, екології чи інші відділи регіонального та місцевого розвитку. На книжкових ярмарках через торговельні місії уряди країн підтримують експортні ініціативи. Субсидії часто надають через торговельні організації, щоб видавці могли відвідувати закордонні книжкові ярмарки та забезпечувати продаж друкованих книг, організувати випуск нових партнерських видань і надавати ліцензії на друк літератури. Зрозуміло, що мета видавця на ярмарку — не тільки продати права на свої книги, а й отримати ліцензії на міжнародні бестселери. Чимало національних стендів на міжнародних книжкових форумах спонсорують уряди, наприклад, у Франкфурті-на-Майні та Лондоні.

Деякі країни заохочують і підтримують форму взаємодії, яка допомагає експорту літератури й торкається безпосередньо діяльності книгарень. Зокрема, французький Національний центр книги підтримує схему, що заохочує книжкові крамниці за межами країни реалізовувати франкомовну літературу. Наприклад, за французькі видання за кордоном покупець сплачує до 50% ціни, встановленої у книгарнях Франції.

Не менш важливою для видавців і книгорозповсюджувачів є підтримка з боку різноманітних урядових і громадських організацій. Наприклад, поміж спонсорів щорічного французького морського книжкового ярмарку в Конкарно є Міністерство сільського господарства та рибаль-

ства, а ярмарок детективної літератури у Фронтіньяні отримує фінансову допомогу від місцевих сил поліції та Національної жандармерії.

Вище розглянуто національні та регіональні заходи щодо державної підтримки книговидавництва, але слід докладніше зупинитися на специфіці загальноєвропейської урядової допомоги книговидавничій галузі. Як приклад наведемо програму Євросоюзу "Креативна Європа" (Creative Europe), що спрямована на підтримку культурного, креативного та аудіовізуального секторів. Програму розраховано на чотири роки; на першому етапі, що тривав від 2014 до 2020 р., її бюджет становив 1,47 млрд євро, а на другому, який охоплює 2021—2027 рр., фінансування збільшено до 2,4 млрд євро.

Які заходи передбачає другий етап програми Creative Europe? Європейська комісія вирішила посилити підтримку книжкового сектору в рамках програми, збільшивши фінансування перекладів і проєктів із промоції книг, а також стимулюючи заходи з підвищення кваліфікації, професійного рівня та взаємодії в галузі.

Програму "Креативна Європа" націлено на реалізацію кроків із широкого розповсюдження творів письменства в Європі, залучення більшої кількості читачів європейської літератури та посилення конкурентоспроможності видавничого сектора.

"Креативна Європа" підтримує книжкову галузь за допомогою схем фінансування: проєктів співпраці, побудови європейських платформ, європейських мереж, проєкту "Культура рухає Європою" та підтримки літературного перекладу, розповсюдження літературних творів, запровадження премії Європейського Союзу з літератури тощо. Нещодавно було започатковано День європейських авторів.

Згідно з програмою, фінансування отримують організації, що працюють у книговидавничому секторі, аби заохочувати переклад, публікацію, просування та розповсюдження європейських творів художньої літератури переважно з менш репрезентованих європейських мов. Фінансова підтримка ЄС компенсує 60% загальної вартості проєктів. Більшість заходів, як-от відрядження авторів, фестивалі, читання, організують у співпраці з книготорговцями, бібліотеками чи літературними форумами для зміцнення книжкової екосистеми.

У межах першого етапу програми "Креативна Європа" (2014—2020) було підтримано понад 400 книговидавничих проєктів; здійснено більш як 3000 літературних перекладів із понад 70 мов, зокрема дві третини перекладів зроблено менш вживаними мовами, ніж англійська, іспанська та французька.

Від початку другого етапу програми (2021—2027) вже відібрано 90 проєктів для перекладу та понад 1000 книг для промоції по всій Європі.

Премія Європейського Союзу з літератури.

Ця щорічна нагорода покликана сприяти популяризації та міжнародній промоції творчості ще не надто відомих, але талановитих авторів художньої прози з різних європейських країн. Переможець отримує 5000 євро та підтримку, спрямовану на переклад та промоцію його творів [10]. Премія має привернути увагу до багатства та різноманітності сучасної європейської літератури, особливо художніх творів, сприяє їх розповсюдженню в Європі та заохочує до читання книг інших країн і націй.

Перші лауреати премії стали відомі 2009 р.: 135 нових авторів із 41 європейської країни взяли участь у відборі, після чого їхні твори було перекладено кількома мовами.

У 2019 р. премію виборола українська письменниця й перекладачка Г. Шиян, 2022 р. номінантом знову стала Україна з книгою Є. Кузнецової "Спитайте Мієчку" від "Видавництва Старого Лева".

День європейських авторів — це ініціатива, спрямована на заохочення молоді до читання творів європейської літератури. Перший День європейських авторів було відзначено 27 березня 2023 р.

Висновки. Наша держава прагне бути успішною на світовому ринку, а отже насамперед потребує розвитку креативних галузей економіки. Видання книг є, мабуть, одним із найважливіших складників креативної економіки світу, тому всебічна державна підтримка цієї галузі життєво важлива для розбудови та подальшого розвитку країни. На жаль, креативний складник української економіки донедавна (дані на 2018 р) становив 3—4%. На думку директорки Українського інституту книги О. Коваль, в Укр їні не було державно ї по їшки у сфері книговидання [11]. Війна поклала край неконтрольованому книжковому імпорту із сусідньої країни, який пригнічував розвиток вітчизняної книговидавничої галузі, до того ж набув чинності ЗУ від 19.06.2022 № 2309 "Про внесення змін до деяких законів України щодо встановлення обмежень на ввезення та розповсюдження видавничої продукції, що стосується держави-агресора, Республіки Білорусь, тимчасово окупованої території України". Наша держава налагодила чіткі канали експорту книг та авторських прав до країн Європи. Водночас комплексне, у повному обсязі впровадження в Україні однієї з європейських моделей державної підтримки книговидавництва має надати потужний імпульс для

відновлення та подальшого розвитку цієї галузі, а отже й економіки нашої країни.

Дослідження проблеми державної підтримки у сфері книговидавництва у провідних країнах ЄС дає підстави до висновку, що наявні різні моделі урядової допомоги книговидавцям і книгорозповсюджувачам. Загалом, як свідчить аналіз, загальноєвропейська система підтримки книжкової справи налічує три основні моделі: англійську, шведську та французьку.

Для англійської моделі характерні відсутність фіксованої ціни на книги, нульова ставка ПДВ і право надання публічної позики автору. Шведська модель передбачає доволі високий рівень державних субсидій на всьому ланцюжку видання й розповсюдження книги. Особливість французької моделі полягає в застосуванні фіксованої ціни при збереженні субсидій на всіх рівнях книговидавничого циклу.

Аналіз державної підтримки книговидавництва в європейських державах свідчить, що в різних країнах допомогу спрямовано на різні групи громадян: в одних її орієнтовано на письменників, в інших — на читачів; також є держави, переважно пострадянські республіки й країни, які після розпаду СРСР у нових умовах створюють або реконструюють книговидавничу індустрію.

Вивчення досвіду книготоргівлі засвідчує, що в європейських країнах ця система також має власні моделі та особливості функціонування, зокрема різні підходи до її організації сформовано у Великій Британії, Франції та ФРН.

Англійська система розглядає книгу передусім як звичайний товар. Для продажу різноманітної продукції, зокрема й книжкової, ще від XVII ст. у Великій Британії почалася розбудова поштової служби, а для розповсюдження літератури в Європі та світі — залізничного транспорту, морських комунікацій, а згодом і авіаційного сполучення.

Французьку модель книговидавництва та книгорозповсюдження зосереджено на наслідуванні класики, оскільки книга для французів — витвір мистецтва. Завдяки потужній підтримці системи книгорозповсюдження, особливо в період втрати Францією мовного панування у XIX ст., країна має можливість ознайомлювати зі взірцями вишуканої французької літератури найширшу аудиторію світу.

Для німецької книготоргівлі характерна система Tauschhandel (торговий обмін), а також система знижок, які традиційно пропонують на книжкових ярмарках у Франкфурті-на-Майні, Ганновері та Лейпцизі. Німецька модель насамперед розглядає книгу як культурну цінність, а вже потім як товар.

Нагальною потребою для розвитку державної підтримки сфери книговидавництва в Україні є вивчення та впровадження досвіду провідних країн ЄС. Програма Європейського Союзу "Креативна Європа", націлена на посилення заходів із розповсюдження книг в Європі, збільшення кількості

читачів європейської літератури й зростання конкурентоспроможності видавничого сектора, може стати основою для вибору й впровадження в Україні моделей державної підтримки книговидавничої галузі та вдосконалення її функціонування загалом.

Список бібліографічних посилань

1. Baruch M. O. *The Book Sector and the State, Relationships in Change. Report for the Council for Cultural Cooperation of the Council of Europe. (1989—1999)*. Strasbourg : Council of Europe, 1999. 286 p.
2. Richard J. *The Book Sector and the State, Relationships in Change. Report for the Council for Cultural Cooperation of the Council of Europe (Revised and updated)*. Strasbourg : Council of Europe, 2001. 230 p.
3. Barbier F. *La librairie allemande comme mod éle*. 1997. URL: <https://www.enssib.fr/bibliotheque-numerique/documents/65837-les-editions-francaises-et-allochtones-de-l-instruction-pour-les-jardins-fruitiers-et-potagers-de-jean-baptiste-de-la-quintinie-1.pdf>.
4. Mollier J.-Y. *Les mutations du livre et de l'édition dans le monde du XVIIIe siècle à l'an 2000 (Mutations of the book and publishing world of the eighteenth century to 2000)*. Paris : l'Harmattan ; Saint-Nicolas (Québec) : Les Press del Université Laval. URL: <https://bbf.enssib.fr/consulter/bbf-2002-01-0119-010>.
5. Татарінова Л. Фіксована ціна на книги: переваги й недоліки у мінливому ринковому середовищі. *Вісник Книжкової палати*. 2022. № 11. С. 10—17. DOI: 10.362/2076-955.2022.11(316).10-17.
6. Татарінова Л. Нотатки до питання оподаткування електронних книг у світі. *Вісник Книжкової палати*. 2022. № 10. С. 6—10. DOI: 10.362/2076-955.2022.10(315).6-10.
7. Онищук М. І., Татарінова Л. В. *Індустрія книги у світі: особливості та тенденції розвитку : монографія*. Київ : Ліра-К, 2021. 262 с.
8. Raven J. *The Conceptualisation of Competence*. 2001. *ResearchGate*. URL: https://www.researchgate.net/publication/238793092_The_Conceptualisation_of_Competence.
9. *Culture and Creativity*. URL: <https://culture.ec.europa.eu/cultural-and-creative-sectors/books-and-publishing>.
10. Літературна премія Європейського Союзу. *Креативна Європа. Україна*. URL: https://creativeeurope.in.ua/p/eu_prize_for_literature.
11. Коваль Н. Українська книжкова революція: чого вимагати від держави і що робити для виживання ринку. *Читомо*. URL: <https://chytomo.com/ukrainska-knyzhkova-revolutsiia-choho-vymahaty-vid-derzhavy-i-shcho-robyty-dlia-vyzhyvannia-rynku/>.

Larysa Tatarinova,

*Senior Research of the Media Monitoring Department
of the Book Chamber of Ukraine*

European government support for book publishing

The article examines models of state support in the field of book publishing, applied in various countries of Europe and the world as a whole.

The author analyzed different approaches to help publishing books throughout the book publishing chain: from the beginning of the creation of a book (provision of subsidies to the author); support of manufacturers (publishing houses and related enterprises); book distributors; to support the end consumer (the reader).

The author researched three main models of book publishing support, which were described by O.-M. Baruch: English, Swedish, French. In addition, three models of target groups were described, which are focused on the reader, the writer, and the reconstruction support. The article describes the models and features of the book trade in Great Britain, France and Germany.

The application in Ukraine of one of the models of state support for book publishing existing in Europe should become a powerful impetus for the recovery and further development of Ukrainian book publishing.

Keywords: publishing house; book publishing; book distribution; state support for book publishing; price policy; VAT; fixed price; copyright; book publishing chain; book export; book fairs

References

1. Baruch M. O. (1999). *Book Sector and the State, Relationships in Change. Report for the Council for Cultural Cooperation of the Council of Europe. (1989—1999)*. Strasbourg: Council of Europe.
2. Richard J. (2001). *The Book Sector and the State, Relationships in Change. Report for the Council for Cultural Cooperation of the Council of Europe (Revised and updated)*. Strasbourg: Council of Europe.
3. Barbier F. (1997). *La librairie allemande comme mod éle*. Available at: <https://www.enssib.fr/bibliotheque-numerique/documents/65837-les-editions-francaises-et-allochtones-de-l-instruction-pour-les-jardins-fruitiers-et-potagers-de-jean-baptiste-de-la-quintinie-1.pdf>.
4. Mollier J.-Y. (2001). *Les mutations du livre et de l'édition dans le monde du XVIIIe siècle à l'an 2000 (Mutations of the book and publishing world of the eighteenth century to 2000)*. Paris: l'Harmattan ; Saint-Nicolas (Quebec): Les Press del Université Laval. Available at: <https://bbf.enssib.fr/consulter/bbf-2002-01-0119-010>.

5. Tatarinova L. (2022). Fiksovana cina na knigi: perevagi j nedoliki u minlivomu rinkovomu seredovishi. *Visnik Knizhkovoyi palati*, 11, pp. 10—17. doi: 10.362/2076-955.2022.11(316).10-17.
6. Tatarinova L. (2022). Notatki do pitannya opodatkovannya elektronnih knig u sviti. *Visnik Knizhkovoyi palati*, 10, pp. 6—10. doi: 10.362/2076-955.2022.10(315).6-10.
7. Onishuk M. I., Tatarinova L. V. (2021). *Industriya knigi u sviti: osoblivosti ta tendenciyi rozvitku : monografiya*. Kyiv: Lira-K, p. 26—31, 108—124, 187—199.
8. Raven J. (2001). The Conceptualisation of Competence. *ResearchGate*. Available at: https://www.researchgate.net/publication/238793092_The_Conceptualisation_of_Competence.
9. Culture and Creativity. (2023). Available at: <https://culture.ec.europa.eu/cultural-and-creative-sectors/books-and-publishing>.
10. Literaturna premiya Yevropejskogo Soyuzu. (2019). *Kreativna Yevropa. Ukrayina*. Available at: https://creativeurope.in.ua/p/eu_prize_for_literature.
11. Koval N. (2021). Ukrayinska knizhkova revolyuciya: chogo vimagati vid derzhavi i sho robiti dlya vizhivannya rinku. *Chitomo*. Available at: <https://chytomo.com/ukrainska-knyzhkova-revoliutsiia-choho-vymahaty-vid-derzhavy-i-shcho-robyty-dlia-vyzyvannia-rynku/>.

Надійшла до редакції 10 серпня 2023 року

СОЦІОКОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

УДК 316.77:07](045)

DOI: 10.36273/2076-9555.2023.8(325).18-22

Валентина Ільганаєва,
 докторка історичних наук,
 професорка, незалежна дослідниця
 e-mail: ilganayeva.v@gmail.com
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8577-2442>

Когнітивна соціальна комунікація в єдиній медійній системі суспільства

У статті розглянуто умови становлення когнітивної комунікації, котру трактують як ознаку завершального етапу формування єдиної медійної системи суспільства. Зауважено, що поява технологій штучного інтелекту змінює звичні уявлення про здійснення комунікації. Проаналізовано наукові та культурні передумови переходу до нових правил і норм користування текстами як одиницями комунікування в єдиній когнітивній мережі медіапростору. Доведено необхідність посилення кооперативної когнітивної діяльності, що відповідає потребі в техніці здійснення цитатії у формі запозичень, вибирання думок та інших когнітивних форм. Нові підходи до трактування тексту дають для цього певні підстави. Під час здійснення когнітивної комунікації набуває значення не лише перебування в одному інформаційному дискурсі, а й можливість наблизитися комунікаторам до збіжності думок на рівні інтерпретацій і намірів у суспільній свідомості та професійних колах.

Ключові слова: когнітивна комунікація; когнітивна мережа; комунікаційні предмети; когнітивна поведінка; свідомість; медіапростір

Постановка проблеми. Процеси інтелектуалізації медіапростору сучасного суспільства не залишають сумнівів у тому, що теоретичні прогнози щодо перспектив формування когнітивного рівня соціальної комунікації до теперішнього моменту повністю реалізовані. На кожному історико-культурному етапі зміни в комунікаційній сфері визначалися наявністю конкретного запиту суспільства на забезпечення соціальної взаємодії. У теперішній час людство перебуває не лише у просторі інформаційних потоків та єдиного інформаційного поля, а увійшло в якісно новий стан, що потребує зміни вектора комунікаційних відносин. У ньому втрачається звичне положення комунікаторів, за якого посередництво штучних способів взаємодії вибудовує ці відносини єднання на всіх рівнях взаємодії. Це

вектор позитивної конвергенції дій і взаємодії між комунікаторами, що визначаються переважанням загальних цілей і намірів над частковими (приватними). З'являються нові ознаки параметризації комунікації, правил використання та наслідування знань в умовах інтегрованого медіапростору. Постає завдання знову повернутися до розгляду якісних змін у предметній сфері комунікаційного процесу, що входить до розряду головного трансформаційного чинника. Це важливо з огляду на оновлення свідомості професійних комунікаторів і соціальної спільноти відносно процесів, що відбуваються завдяки інтеграційному стану медіа-системи суспільства.

У соціально-комунікаційній теорії предметність діяльності пов'язується з формами подання